

K Pauzově recenzi knihy Zdeněk Novotný: „Korektiv Masarykovy filosofie“¹

Zdeněk Novotný —

Pedagogická fakulta Univerzity Palackého, Olomouc

Způsob, jaký si zvolil k napsání recenze, je nezadatelným právem každého autora; nicméně by asi nejprve vždy měly být podány nezaujaté věcné informace, shrnuty poukazy na ta či ona lepší nebo horší místa posuzované publikace, zkrátka fakta – a pak teprve by měl být vnesen hodnotící soud. Pauzova recenze však hned od počátku dává tušit, že s posuzovanou knihou a jejím autorem nebude něco v pořádku: „Když v roce 1999 vyšla kniha [...] *David Hume a jeho teorie věděni*, znamenalo to nesporný přínos [...] Dvanáct let po této publikaci vydává autor monografii týkající se vztahu T. G. Masaryka k Davidu Humovi [...] Novotného kniha má dva zásadní cíle [...] Jsou-li oba nesporně dosažitelné [...], pak onen druhý, týkající se období padesátých až osmdesátých let dvacátého století a opět také situace po roce 1989, zřejmě vyžaduje – vedle samozřejmě věcné znalosti – i značný smysl pro vyváženost v soudech, pro spravedlnost v hodnocení a možná také jistou osobní zkušenost [...] V opačném případě zde hrozí moralizování a tendenční schematismus.“²

Po následující stručné rekapitulaci základních fakt, „jež ovšem Novotný jako pečlivý čtenář Masaryka dobře zná“,³ začíná pak vlastní hodnotící obsah Pauzovy recenze: „První Novotného tezí je, že **pro Masarykův vztah k Humovi není důležitý Brentanův nebo nějaký jiný vliv či vlivy**“ (s. 153). Opravdu?⁴ Následuje výčet dokladů o tom, že právě Brentano se o Huma zajímal, poté odsudek: „[...] nepovažuji Novotného tvrzení o ‚nedůležitosti‘ Brentanova vlivu za správné“,⁵ a dále konstatování, že se „Novotného bezstarostnost, s níž se přenáší přes zkoumání vlivu linie Leibniz – Brentano na Masarykovu

1 Novotný, Z., *Korektiv Masarykovy filosofie*. Praha, Filosofia 2011. 178 s.

2 Pauza, M., Zdeněk Novotný: *Korektiv Masarykovy filosofie (recenze)*. *Filosofický časopis*, 60, 2012, č. 6, s. 933-934.

3 Tamtéž, s. 935.

4 Tamtéž.

5 Tamtéž, s. 936.

recepti humovského pojetí kauzality, indukce a pravděpodobnosti, jeví velmi problematickou“⁶

Za citaci však Pauza vydává svou vlastní stylizaci, která úplně mění smysl formulace znějící ve skutečnosti takto: „**K D. Humovi se ovšem Masaryk dostává poměrně záhy a není důležité, jakou úlohu v tom sehrál Brentanův nebo nějaký jiný vliv či vlivy.**“⁷ Tím přece není řečeno nic o tom, jak velký byl nebo nebyl Brentanův vliv. Jde o odhlédnutí od tohoto vlivu, ne o jeho hodnocení. Autor recenze se zde chytá z kontextu vytržené věty v závěru knihy (nejde tedy o žádnou první tezi) a vůbec nebere v úvahu celý předchozí text, ve kterém se o Brentanově vlivu na Masaryka píše už od samého počátku a pak průběžně – když jsou například citována slova J. Patočky, že „snahu objektivističtější než Kant překonat skepsi vyrůstající Humem [...] měl Masaryk od Brentana (nápad bojovat proti skepsi pomocí počtu pravděpodobnosti je Brentanův)“⁸ Kniha je primárně zaměřena na spojení Masaryk – Hume a na reflexi tohoto spojení v české filosofii, nikoli na podrobné zkoumání všech významných filosofických vlivů, které působily na Masaryka. Vliv Brentana na Masaryka v otázce humovského pojetí kauzality, indukce a pravděpodobnosti je v knize i tak opakovaně zdůrazňován na čtyřiašedesáti stránkách a jen samotné Brentanovo jméno se vyskytuje osmačtyřicetkrát. Nechybí ani Leibniz, např.: „V dalším pojednání Masaryk oceňuje Leibnize; probírá pak jednotlivé novověké filosofy a jejich pokusy o induktivní a pravděpodobnostní logiku i její moderní uplatnění ve statistice.“⁹

Dále Pauza poukazuje na to, že autor monografie není v některých případech k českým filosofům spravedlivý a že význam jeho knihy je „umenošován zaujatostí. Novotný některé autory preferuje (Vorovka, Pelikán, Bodnár, Nový, Zumr, Opat, Dokulil), jiné naopak téměř až zatracuje (Březina, Rádl, Patočka, Richta, Bednář ...).“¹⁰

To je hodně nadsazené tvrzení. V monografii jsou jmenovaní autoři citováni či parafrázováni; svými výroky o Masarykovi a jeho filosofii se tak dostatečně kvalifikují sami. Pokud jde o J. Patočku, člověka jistě charakterové a filosoficky vyhraněného, pak se v knize pouze konstatuje, že jeho filosofie se s Masarykovou míjí; a nad neoddiskutovatelnou skutečností – tj. vlastními Patočkovými výroky o nízké úrovni Masarykovy filosofie ovlivněné právě Humem – se vyslovuje v knize spíše politování. Když je však v recenzi zdůvodňována Patočkova kritika Masaryka poukazem na to, „co dnes vidíme jako dědictví pozitivismu ... Redukování jsoucna na ‚fakticitu‘, pohrdání zá-

6 Tamtéž.

7 Novotný, Z., *Korektiv Masarykovy filosofie*, c.d., s. 153.

8 Tamtéž, s. 40.

9 Tamtéž, s. 133.

10 Pauza, M., Zdeněk Novotný: *Korektiv Masarykovy filosofie (recenze)*, c.d., s. 937.

vazností morality, pokrytecké zaklínání se legalitou platného zákona, odvolávání se na psaný zákon, ztráta transcendence ...“¹¹ ocitá se Pauza už zcela mimo Masarykovské téma a dostává se do pozice horlitele, kterému přestává jít o Masarykovu filosofii, což je vlastní předmět posuzované knihy. Tuto část svého pojednání pak Pauza uzavírá návratem k Humovi a námitkám vůči povaze jeho myšlení, což stvrzuje heideggerovskou citací (v němčině) z F. Hölderlina úplně na konci své recenze. K tomu mohu jen poznamenat, že teprve v posledních letech se dosti obtížně prosazuje povědomí o existenci britské filosofie, zejména té, jež je rozvíjena v Humově provenienci (*Treatise*), která se ukazuje jako významná a stále aktuální; a nejde vůbec o myšlení založené na „zdravém rozumu“ (common sense) a „všedním životě“ (common life). Právě filosofové „zdravého rozumu“ Huma vůbec nepochopili a nepřijali, ale ostře se vůči němu vymezovali. Pauza tak evidentně setrvává na pozici, která za jedinou opravdovou považuje kontinentální filosofii, přičemž samozřejmou znalost němčiny bere jako „vstupenku“ k filosofování. Přitom zcela ignoruje znovu a znovu se objevující humovské inspirace ve filosofii vědy i vědách samých, např. v matematice a fyzice (počínaje už Einsteinovou teorií relativity). Jako by neviděl, že pozitivismus 20. století vyústil v analytickou filosofii, která se opět hlásí k Humovi jako k jednomu ze svých zdrojů.

Lze-li ovšem některé Patočkovy příkré odsudky Masarykovy a Humovy filosofie vysvětlit jako střet protichůdných koncepcí, pak v případě Rádlu je nutno trvat na jeho značné simplifikaci Humových myšlenek, jež zřejmě vyplývá z pouze zprostředkované znalosti jeho díla. Hume totiž nikde nepopírá kauzalitu ani materiální či duchovní substanci nebo duši. Snaží se jen ukázat, co o těchto hluboce zakořeněných pojmech skutečně (z empirického hlediska) víme. V této souvislosti Pauza pohoršeně prohlašuje, že teoretická filosofie „je pro Novotného totožná s noetikou!“¹² Na načtení v tak elementární záležitosti nelze dost dobře reagovat vážnými argumenty. Mohu jen připomenout, že v kontextu Masarykova vyrovnání se s Humem a Kantem jde o přesně stejný smysl, jaký stojí za názvem „Kantova teoretická filosofie“, který nese předmluva M. Sobotky ke Kantovým *Prolegomenům*.

Za preferování či zatracování, nespravedlivost a zaujatost lze také stěží považovat prosté uvedení historického faktu, že v téže době, dokonce na téže vědecké konferenci jeden přední československý filosof – J. Bodnár – mluví o Masarykovi jako o filosofovi mravnosti, lásky a humanity, zatímco druhý – R. Richta – ho označuje za subjektivistu, buržoazně smýšlejícího eklektika a kapitána československého imperialismu. Jde o uvedení citací z konferenčního sborníku z roku 1958, hodnocení si každý soudný čtenář dovodí sám.

¹¹ Tamtéž, s. 938.

¹² Tamtéž, s. 937.

A právě v případě R. Richty se Pauza namísto věcné diskuse uchyluje k argumentaci ad hominem, když připomíná, že byl odbojářem, terezínským vězněm a autorem sousloví „socialismus s lidskou tváří“. To, že ani jednu citaci ve svém referátu o Masarykovi Richta nedokládá odkazem, nemůže Pauza omlouvat konstatováním, že byl spolehlivým znalcem dějin filosofie. Jde o metodický nedostatek a je lhostejné, kdo se ho dopouští. Kromě toho bylo tehdy Richtovi 34 let, a nemohl se tedy dost dobře považovat za tak velkou vědeckou autoritu, aby nemusel respektovat obecně zavedená pravidla. Ale to je opět uhýbání od toho podstatného: hodnocení Masarykovy filosofie.

Pauza by se měl také zamyslet nad tím, zda bylo nezbytné a spravedlivé ještě v roce 1989 – jen proto, aby vůbec mohla být vyvolána diskuse o T. G. Masarykovi – používat vůči němu – nota bene jakožto filosofovi – tendenčních nálepek a stigmatizace různými „buržoazními -ismy“. Vždyť už v roce 1982 například J. Polišenský ve svých *Dějínách Británie* vysoce ocenil význam britského akademického i politického působení profesora T. G. Masaryka pro pozdější vznik a uznání samostatného československého státu, aniž by se přitom uchýlil k jakýmkoli kritickým tendenčním přívlastkům. V druhé polovině 80. let už tím spíše bylo možno hovořit a psát o Masarykovi v pozitivním smyslu, o čemž svědčí třeba obsáhlá stať k 50. výročí jeho úmrtí zveřejněná J. Galandaurem v roce 1987 v *Rudém právu* nebo kniha, kterou vydal V. Čada k 70. výročí vzniku Československa v roce 1988 a v níž v této souvislosti píše o Masarykovi jako o osobnosti rozhodujícího významu.

Argumentovat ad hominem se Pauza snaží i směrem k autorovi recenzované knihy: „Zdeněk Novotný nepůsobil v problematických sedmdesátých a osmdesátých letech minulého století v ‚oficiálních‘ akademických institucích zabývajících se filosofií. Neparticipoval ani na konferenční či publikační činnosti.“¹³

Skutečností je, že od akademického roku 1976/1977 jsem pracoval jako vysokoškolský učitel filosofie a v roce 1978 jsem absolvoval postgraduál na Lomonosovově Moskevské státní univerzitě, kde se mi (jako jedinému cizinci) podařilo obhájit plán a osnovu kandidátské disertace *Filosofie Davida Huma a současnost* – toto téma mi však u nás po návratu nebylo povoleno dále rozvíjet. Právě kvůli neutěšenému stavu československé filosofie, neutěšené formy její vysokoškolské výuky a vůbec poměrům na vysokých školách jsem následně podal výpověď a šel učit na střední školu. Je pravda, že jsem za daných okolností neměl zájem působit v oficiálních „špičkových“ filosofických institucích. Proto jsem také s díky odmítl nabídku J. Zeleného (iniciovanou ostatně právě M. Pauzou), abych přijal místo v tehdejší Filozofickém ústavu ČSAV. Byla to moje svobodná volba. Po celou následující dobu jsem však stu-

13 Tamtéž, s. 939.

doval v externí vědecké aspirantuře (zaměřením na filosofii jazyka) a pozorně sledoval dění ve filosofii. Koncem listopadu 1989 jsem tak mohl kladně reagovat na výzvu, abych se podílel na obnovení katedry filosofie na olomoucké univerzitě.

Je škoda, že v recenzi, a tím i v odpovědi na ni dochází k opakovanému odbočování od problémů filosofie k ideologickým a politickým aspektům, a to i v oblasti čistě osobní.

Přesto upřímně děkuji svému někdejšímu mladšímu univerzitnímu kolegovi Mirkovi Pauzovi za snahu, úsilí a čas strávený při posuzování textu mé knihy.